

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

filozofická fakulta

Ústav religionistiky

DIPLOMOVÁ BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Tibetský buddhismus v pojetí křesťanských misionářů
v Ladaku

Martina Jakelová

Brno 2006

Vedoucí práce : doc. PhDr. Luboš Bělka, Csc.

Prohlášení o původnosti práce a poděkování

Prohlašuji, že jde o původní autorský text zpracovaný samostatně na základě pramenů uvedených v seznamu použité literatury a podložený krátkodobou prací v archívu¹

Moravských bratří v Ochránově.

Na tomto místě bych také ráda vyjádřila poděkování především doc. Luboši Bělkovi za vedení své bakalářské práce a cenné rady, a Mgr. Janě Rozehnalové za inspiraci tématem, pomoc a podporu při získávání potřebné literatury.

Slova díky patří také zaměstnancům archívu bez jejichž vstřícnosti by se mi nemohlo podařit získat hledané informace tak rychle.

V Brně 21.04.2006

Martina Jakelová

¹ Unitätsarchiv der Evangelischen Brüder-Unität, Herrnhut

Osnova práce

1. Poznámka k přepisu cizích výrazů.....	4.
2. Historicko – geografické vymezení oblasti Ladaku.....	5.
3. Stručný nástin historie Moravských bratří.....	6.
Osobnost hraběte Nicolase Ludwiga von Zinzendorfa, Založení osady Ochránov	
4. Misijní aktivita Moravských bratří v širším kontextu.....	7.
5. Počátky misijních snah v Indii, první misijní stanice v Kyelongu.....	8.
6. K osobnosti H. A. Jäschkeho.....	9.
7. Problematika výběru jazyka pro vhodného pro překlad Bible a dalších křesťanských textů.....	10.
8. Pozoruhodný přínos A .H Franckeho (1870-1930).....	13.
9. Práce na překladu a publikaci Starého zákona.....	16.
10. Další překlady do dalších místních jazyků.....	17.
11. Yoseb Gergan a Elijah Tsetan Phuntsog – konflikt tradice a modernity v životech domorodých křesťanů.....	17.
12. Zakládání misijních stanic v Lehu, Poo, Kalatse, Simle a Chini.....	20.
13. Ježíš v Indii ?.....	22.
14. K misionářskému pohledu na ladackou kulturu.....	23.
15. Evangelizační expedice, hlásání evangelia.....	24.
16. Zakládání škol, vzdělávací systém misionářů.....	27.
17. První misijní škola v Kalatse.....	27.
18. Dívčí školy.....	28.
19. Misijní škola v Lehu.....	29.
20. Další oblasti činnosti misionářů.....	31.
21. Lékařská péče.....	32.
22. Výzkum kultury Brogpa.....	32.
23. Misie po I.světové válce – 1920- 1956.....	33.
24. Ladacká církev dnes.....	35.
25. Závěr.....	36.
26. Seznam použité literatury.....	37.

1. Poznámka k přepisu cizích výrazů

Téma tibetského buddhismu přináší nutnost pracovat s tibetským pravopisem, což občas činí nemalé potíže se správným přepisem.

Na rozdíl od hovorové tibetštiny je její psaná forma kodifikovaná již z období vlády krále Songcän Gampa v 7. století a po staletích se v podstatě neměnila. A tak dnes existuje poměrně velký rozdíl mezi tím, jak se tibetština zapisuje a vyslovuje. V literatuře se tibetština přepisuje do latinky dvěma způsoby, tzv. *transliterací*, která zachycuje přesný přepis všech grafémů (písmen a diakritických znamének) a tzv. *transkripcí*, která zachycuje přibližný přepis výslovností².

Pro lepší srozumitelnost práce jsem se rozhodla v přepisu pomocí transkripce držet pravidel, která pro Českou republiku zavedl Josef Kolmaš, přestože jsem po většinu času pracovala s prameny používající jiný druh transkripce.

Pro pořádek uvádím ještě seznam použitých zkratk :

tib. – tibetsky
san. - sanskrtsky
čes. – česky
něm. – německy
překl. – překlad
dosl. - doslova

² <http://www.tibinfo.cz/clanek.php?id=235> 02.04.2006.

2. Historicko – geografické vymezení oblasti Ladaku

Ladak je východní provincií problematického svazového státu Jamu a Kašmír. Zabírá více, jak polovinu jeho území. Region je také označován jako tzv. „malý Tibet“. Hlavním městem je Le.

Ladak byl kdysi nezávislým buddhistickým královstvím. Rozkol ve vztazích s Tibetem nastal v 17. století, kdy ladacký vládce Deleg Namgjal obtěžoval gelugpovské kláštery ve svém kraji a proti některým západotibetským okresům dokonce vyslal své vojsko. Pátý dalajlama Lozang Gjamccho vyslal oddíly mongolských a tibetských vojáků, které ohrožovaly město Leh. Ladacký panovník³ tehdy požádal o pomoc mughalského vládce Kašmíru. Deleg Namgjal podstoupil některá⁴ území Tibetu a souhlasil s pravidelným odváděním darů do Lhasy. Smlouvou z r. 1853 byla vytyčena hranice mezi Tibetem a Ladakem, která zůstávala dlouhou dobu v platnosti. Britové později učinili z Ladaku území závislé na Kašmíru a tím byla provždy ukončena jeho nezávislost. Dřívější oblast království je teď rozdělena mezi Indii, Pákistán a Akai Čin – oblast Lidové republiky Čína. Počet obyvatel řídké zalidněného Ladaku vzrůstá zčásti díky tomu, že od šedesátých let minulého století na území přicházejí uprchlíci z Tibetu.

Ladak leží na nejvyšší náhorní plošině v Indii rozkládající se mezi horskými oblastmi Himálají a Karákorámu na horním toku řeky Indus. Ladak se skládá z počtu odlišných oblastí zahrnující údolí řeky Indus, vzdálený Zanskar,⁵ údolní Nubra,⁶ téměř vylištěnou oblast Akai Čin a převážně ší'itské Kargil a Suru na západě.

Oblasti Baltistán a Skardu jsou muslimské⁷. Na rozdíl od většiny zbytku státu Jammu a Kašmíru, kde převládá ší'itský islám (45%), jsou většinou obyvatelé Ladaku tibetskými buddhisty⁸ (50%). Zbýlých 5% populace zahrnuje hinduisty, sikhy a křesťany.

³ Deleg Namgjal.

⁴ Guge, Purang a Ruthong.

⁵ Zanskar je okrsek v oblasti Kargil státu Jamu a Kašmír s administrativním centrem v Padumu.

⁶ údolí Nubra stejně jako Ladak bylo obchodní křižovatkou cest mezi Indií, Tibetem a centrální Asií, teprve od roku 1994 je cizincům dovolen vstup na toto území. Turismus se stal hlavním zdrojem příjmů.

⁷ Před rozdělením byl Baltistán ladackým okresem. Skardu bylo zimmím hlavním městem Ladaku, kdežto Leh letním. Jazyk Baltistán a Ladaku je totožný.

⁸ Většina buddhistů následuje tantrickou formu buddhismu (san. Vadžrajána).

Ladačané mluví převážně ladačtinou (tzv.“ Ladakhi “), což je tibetský dialekt s mnoha rozdíly.

Jazyk Balti, kterým se mluví hlavně v Kargilu, Numbře, centrální Ladaku a Baltistánu sesterským dialektem ladačtiny.

3.Stručný nástin historie Moravských bratří

Osobnost hraběte Nicolase Ludwiga von Zinzendorfa, Založení osady Herrnhut

Po porážce stavovského povstání a bitvě na Bílé hoře r. 1620 odešlo mnoho přívrženců Jednoty bratrské do exilu. Po letech persekucí a vysídlování byli také Čeští bratři nuceni uprchnout z katolické Moravy. V té době byl jejich vedoucí osobností Christian David, který v hledání nového útočiště kontaktoval mladého saského hraběte Mikuláše Ludvíka von Zinzendorfa⁹, majitele panství Bethelsdorf v Horní Lužici. Davidovi se podařilo získat jeho souhlas s vybudováním obce, v níž by obyvatelé mohli žít podle zásad své víry. V r. 1722 přijely do Saska první skupiny uprchlíků a na jižním svahu Huttbergu při silnici z Zittau do Loebau založili osadu Herrnhut¹⁰. Ochranov rychle rostl s příchodem dalších exulantů, ale nejen těch. Z dalších německých zemí se do Ochranova začalo slévat množství duchovních proudů, převážně pietistického zaměření a brzy nastal zmatek. Zinzendorf se vzdal úřadu justičního rady a rozhodl se plně věnovat obci. Sestavil dvojí řád obce: jeden občanský pro všechny obyvatele Ochranova, a druhý, dobrovolný bratrský. Prvním nositelem biskupského úřadu mezi Ochranovskými se stal David Nitschmann, původem Moravan a po něm hrabě Zinzendorf.

Základní charakteristiku znaků zbožnosti Moravských bratří můžeme vidět v požadavku nezávislosti názoru a přesvědčení, že náboženský pohled se musí zasadit do praxe ve službě ostatním. Dále také radikalismus v dodržování morálních cílů a v neposlední řadě postulát sebedokonalosti skrze ustavičné duchovní usilování. Toto byly pravděpodobně ty kvality, které Moravským bratřím nejen pomohly přežít jako kongregaci, ale také úspěšně zbudovat silná střediska mimo Evropu. K tomu nezbytnost poskytnutí pomoci jiným a aktivní šíření křesťanství – dva znaky, které se přímo vztahují ke způsobu, jakým pojímali své misie.

⁹ Byl právníkem a teologem, promoval na univerzitách ve Wittembergu a Halle. Jeho náboženský pohled byl hlavně ovlivněn jeho kmotrem Philipem Jakobem Spenerem, zakladatelem pietistického hnutí.

¹⁰ čes. Ochranov (z lužickosrbštiny) tím je míněna obec „Pod ochranou Páně“.

4. Misijní aktivita Moravských bratří v širším kontextu

Moravští bratři byli v mnohém průkopníky mezi protestantskými církvemi. Již v r. 1732 – tedy deset let po založení osady Ochránov odešli první dva členové jednoty do karibské oblasti a brzy je následovali další cestou do Západní Indie. R. 1750 dorazili do Grónska, mezi nimi i byl Christian David. Další misijní aktivity směřovaly mezi indiány Severní Ameriky, kde pokřtili Wesley Brothers, budoucí zakladatele církve metodistů. Do západní Indie dorazili r. 1732.

V průběhu uplynulých 250 let prošlo více než 3500 ochranovských mužů a žen jako misionáři takřka celým světem. V současné době jsou misijně činní obzvláště ve Střední Americe, kde se mimo jiné zasazují i za práva domorodého obyvatelstva (Salvador). První sbor obnovené Jednoty bratrské v „ zemi otců “ vznikl v Potštejně r. 1870. Proti „ teologii rozumu “ prosazují „ teologii srdce “ ve spojení s činorodým křesťanstvím.

Dnes se k církvi hlásí kolem půl milionu věřících, z toho dvě třetiny v misijních zemích. Dá se tedy říci, že ochranovští misionáři měli všude úspěch. Jenže pokud by se celkové úspěchy misie měli vyjádřit jen v počtech získaných věřících, mohli bychom zvláště s ohledem na himálajskou oblast říci, že se jim ani v nejmenším nepodařilo naplnit své původní představy

Největší misijní úspěchy zaznamenali na africkém kontinentě. Jen v Tanzánii se odhaduje počet věřících na 200 000 lidí. Jen necelých 10 % členů žije v Evropě, převážně v Anglii a Nizozemí. V Německu se v současné době k této církvi hlásí sotva 3000 osob. Většina příslušníků církve Unitas fratrum si uvědomuje její vztah k Moravě, odkud zakladatelé Ochránova přišli a považuje ji za „ zemi zaslíbenou “, kam by se alespoň jednou v životě chtěli podívat. V anglicky mluvících zemích je církev přímo pojmenována Moravian Church, její členové jsou nazýváni Moravian Brethren¹¹. V německy mluvících zemích se ustálilo pojmenování Herrnhuter Brüdergemeine, či Brüder-Unität.

K r. 1896 již existovalo 140 domovských kongregací v Evropě a Severní Americe podporujících 400 samostatně pracujících misionářů po celém světě.

¹¹ Proč se anglický název církve neshoduje v přesném vymezení země původu s českým názvem je vcelku jasné : angl. bohemian = „bohém, cikán, Čech“ má poněkud zavádějící konotace. Přesto se názvu Bohemian Brethren občas užívá, mluví-li se přímo o Českých bratrech Jednoty bratrské.

Na základě zkušeností z prvních misí, kterých se účastnili prostí občané, převážně řemeslníci bez speciálního vyškolení, začali Moravští bratři přičítat mnohem větší důležitost adekvátní přípravě. Církevní autority rozhodly, že kandidáti na misijní práci by měli projít několikaletým školením dříve, než se vydají do cizích zemí. Toto školení zahrnovalo výuku praktických znalostí místních jazyků, technické a lékařské schopnosti. Mimoto byla věnována zvýšená pozornost preciznímu vyjádření misijních cílů a citlivému přístupu ke koloniálním autoritám na misijním území. Správně se očekávalo, že misionáři budou čelit dilematu zda v určitých situacích stranit koloniální vládě, či těm, které se budou snažit obrátit na víru. Proto byl už v r. 1741 přijat text deklarace sepsané A. G. Spangenbergem, který byl v r. 1788 doplněn dalším dokumentem stejného autora. Deklarace přesně vymezila cíle misionářské činnosti a zaručovala loajalitu misionářů koloniálním úřadům.

Misionáři si jako cíl své práce vybírali obyvatele těch zemí, které považovaly v těch časech za nejvíce pozadu a ještě neměli žádný kontakt s misionáři.

5.Počátky misijních snah v Indii, první misijní stanice v Kyelongu

V polovině 19. století se církev Moravských bratří znovu chopila nápadu evangelizovat buddhistické Kalmyky na Volze. Rozhodli se misii otevřít i navzdory tomu, že jejich první pokus v oblasti během osmdesáti let nepřinesl žádné viditelné výsledky.

Od poloviny 19. století byly činěny pokusy o postupné rozšíření této činnosti i na ostatní mongolské národy Vnitřní Asie. Pro tento záměr byli vybráni August Wilhelm Heyde a August Pagell¹². Ti se před vydáním na misii naučili základy mongolštiny a dokončili studia medicíny. K dispozici měli i překlad bible do kalmycké mongolštiny¹³. Vytyčeného cíle se jim ale nepodařilo dosáhnout. Nejkratší cesta tehdy vedla přes Rusko, které jim ale zamítlo tranzit přes jejich území. Proto se rozhodli uskutečnit cestu přes Indii a dne 23. listopadu 1853 přijeli do Kalkaty. Toto datum označující počátek historie Moravských bratří v Indii.

Z Indie zamýšleli cestu do Mongolska přes Tibet. Roční pobyt v Indii trávili studiem tibetštiny. Když se i na této cestě setkali s neúspěchem, rozhodli se zůstat v oblasti na indicko-tibetské hranici a založit první misijní stanici v malé vesnici Kyelongu v Lahulu, která stála na obchodní trase spojující Lahul s Ladakem a Kašmírem a Centrální Indii

¹² Josef Kolmaš, *Heinrich August Jäschke*, *Nový Orient* 38, 1983/7, s. 214.

¹³ přeložená H.A.Zwickem a I.J. Schmidtem.

s Tibetem. Na místě sezónních styků byly posléze zakládány všechny misie Moravských bratří. Tak po několika letech pobytu v severní Indii bratři konečně došli závěru, že jejich plán hlásat evangelium na cestě do Mongolska i v Tibetu, z jehož hranic byli třikrát vráceni, je ve svém čase nereálný. Heyde a Pagell podnikli několik průzkumných cest do Ladaku ze kterého přicházely rodiny, které musely prchnout kvůli vysokým daním stanoveným Kašmířskou vládou. Mezi těmito ladackými utečenci byli i první konvertité misie, Sodnam (Nicodemus) Stobkyes a jeho syn Samuel Joldan, pokřtěni r. 1865. Téměř všichni z ranných konvertitů byli ladačané. Bylo snazší získat si náklonnost těch, kteří tolik nepodléhali obecnému tlaku ze strany mnichů, příbuzenstva a přátel.

R. 1856 se k nim připojil Heinrich August Jäschke ve funkci představeného. Význam jeho díla dosáhl takové důležitosti, že je třeba mu věnovat samostatnou kapitolu.

6.K osobnosti H. A. Jäschkeho (1781-1845)

Heinrich August Jäschke je potomkem českobratrské rodiny pocházející ze Žiliny u Nového Jičína na Moravě. Narodil se 17. května 1817 v Herrnhutu a už od raného věku projevoval výjimečné nadání učit se cizím jazykům¹⁴ a vládnout jimi v překvapivě krátkém čase¹⁵. Pro tyto schopnosti mu byl svěřen úkol kompilace nového¹⁶ tibetsko-německého, anglického a překlad Nového zákona do tibetštiny. Na tomto úkolu pracoval až do své smrti r. 1882. Nový zákon byl vydán dva roky po jeho smrti, a řada dalších akademiků pokračovala na doplnění jeho práce o další knihy Bible po dlouhá léta. Jäschke sám přeložil několik křesťanských spisů do tibetštiny. Mezi prvními byly Barthovy „Biblické příběhy“. Později to byl tibetský katechismus, církevní dějiny a modlitební kniha, která obsahovala výňatky z Lutherových kázání. Z Bible přeložil téměř celý Nový zákon, knihu Židům, Genesis a Exodus. Byl prvním, kdo kodifikoval rozdíly mezi tibetštinou a jejími dialekty a jeho slovník se používá dodnes¹⁷.

Jäschkeho životním dílem na poli tibetologie však je jeho tibetský slovník, vydaný původně v německé verzi pod názvem *Handwörterbuch der tibetischen Sprache* (Gnadau

¹⁴ Ovládal latinu, řečtinu, hebrejštinu, angličtinu, francouzštinu, dánštinu, švédštinu, polštinu, částečně češtinu, maďarštinu, arabštinu, perštinu, sanskrt, tibetštinu, urdštinu, hindštinu.

¹⁵ Během svého života si psal pravidelný deník v sedmi z výše zmíněných jazyků.

¹⁶ Jedinou pomůckou mu krom kontaktu s rodilými mluvčími mu byl tibetsko-anglický slovník maďarského autora Csoma z Köröse vyd. r. 1834. Ten si získal jméno „objevitele“ tibetského buddhistického kánonu a v letech 1836-1839 zveřejnil první podrobnou analýzu Kandžuru a Tandžuru.

¹⁷ První vydání 1871, poslední 1971.

1871). Později autor toho dílo přepracoval do podoby anglické, jež pod názvem *A Tibetan-English Dictionary with special reference to the prevailing dialects* vyšlo poprvé v Londýně roku 1881. Později bylo rovněž mnohokrát reprintováno (1934, 1949, 1958, 1965, 1980)¹⁸.

7. Problematika výběru jazyka pro vhodného pro překlad Bible a dalších křesťanských textů

Základní otázkou byla volba jazyka do kterého se bude Bible překládat. V té době bylo v himálajské provincii několik základních jazyků a několik desítek dialektů. V Kyelangu byla místním jazykem bunánština, která je zcela odlišná od tibetštiny, přestože má z tibetštiny mnoho slov převzatých. Většina obyvatel ale mluvila díky svým obchodním kontaktům hovorovou tibetštinou a jejich znalost spisovné tibetštiny byla značně nízká. Nicméně misionáři si mysleli, že v Ladaku a Spiti, kde byla hovorová řeč dialektem tibetštiny bude míra gramotnosti relativně vysoká.

Oblast, kterou si bratři vybrali k založení misie byla docela výjimečná. Původní etnické skupiny měly za sebou minulost tisíců let civilizace a extrémně hojnou a propracovanou náboženskou literaturu. Navíc mnoho obyvatel mělo vzdělání. Misionáři si byli vědomí toho, že evangelizace pokud má být úspěšná, musí být nezbytně podniknuta prostřednictvím náboženských textů. Ve srovnání s jinými křesťanskými misemi ve světě zde nastala pozoruhodná situace. Překlady a výňatky z Nového zákona byly dostupné v místních jazycích ještě dříve, než se objevili první kandidáti na křest.

Jäschke byl toho názoru, že by Bible měla být přeložena do klasické tibetštiny *čhös skad*¹⁹. Tento jazyk tištěných textů a oficiálních obřadů byl srozumitelný především vzdělaným kruhům a autor si ho vybral před hovorovou tibetštinou *phal skad*. Byl veden nejen respektem k překládanému textu Bible, ale také myšlenkou, že se mu tímto podaří rozšířit křesťanské ideje mezi vrchní vrstvy společnosti. Navíc *čhös skad* byl jazykem používaným v Tibetu, rozlehlých oblastech severní Indie, Nepálu a Bhútánu.

¹⁸ Josef Kolmaš, *Heinrich August Jäschke*, *Nový Orient* 38, 1983/7, str. 215.

¹⁹ angl. překl. dosl. „, religious language“.

Od r. 1859 byla misijní správa v Ochronově ve styku s *British and the Foreign Bible Society* v Londýně. Byla založena skupinou laiků a od samotného počátku se profilovala jako interkonfesijní – ve sklatbě členů i postojích. Společnost trvala na vysokých standardech jazykové věrnosti řeckému textu Bible, aby nemohli být autoři za jednotlivé překlady obžalováni z vlastní teologické zaujatosti, či klamu. Jäschke s nimi diskutoval jednotlivé problémy s překlady prostřednictvím dopisů posílaných přes Herrnhut. Jäschke byl ve své práci velmi precizní a proto se snažil vždy najít vhodné ekvivalenty pro správné vyjádření biblického poselství, ačkoliv mu to mnohdy trvalo celé léta.

Rozdílnost křesťanské a buddhistické tradice, kultury a jazyka nutně vedla k problémům s vyjádřením fundamentálních teologických termínů v jazyce, který nemá adekvátní existující terminologii. I proto se Jäschke raději rozhodl pro použití *čhös skad*, který má precizní náboženskou terminologii nepostradatelnou pro adekvátní překlad. I kdyby se rozhodl překládat do hovorové *phal skad*, musel by si každopádně nějaká slova ze spisovné *čhös skad* vypůjčit. Ovšem buddhistická terminologie je vhodná pro vyjádření nuancí buddhismu a nekoresponduje s významy zprostředkovanými Biblií.

Přeložit odborné biblické termíny a myšlenky znamená výzvu v jakémkoliv jazyce, ale je mnohem větší v případě západních Himálají, kde nikdy předtím neviděli kříž a jeho symbolika je naprosto neznámá. V tomto případě použil tibetského *gjangšing*²⁰. Jäschke tedy použil podobný koncept, ale představen úplně jiným předmětem. Ovšem byly zde další termíny, které působily mnohem závažnější teologické problémy.

Tak slovo „Bůh“ je v buddhismu neznajícím kategorii nejvyšší bytosti pojmem cizím, a proto byl nucen sáhnout k opisu a použít termínu *könčhog*, kterýmžto slovem (zpravidla v podobně *könčhog-sum*, „tři vzácnosti“, (san. *triratna*) se v tibetském buddhismu označuje Buddha (san. *buddha* tib. *sangjä-könčhok*), jehož učení (san. *dharma*, tib. *čo-könčhok*) a jeho stoupenci (san. *sangha*, tib. *gendün-könčhok*), což ve svém úhrnu dává představu něčeho svrchovaně vznešeného²¹.

²⁰ v překl. dosl. : natahovací či napínací dřevo, dřevěný mučící nástroj na který byl kriminálník horizontálně napínán a na jeho prsa byl vléván vosk.

²¹ Josef Kolmaš, *Heinrich August Jäschke*, *Nový Orient* 38, 1983/7, str. 216.

Nicméně Jäschke doufal, že s následným řádným vysvětlením a častým používáním slova by mohl být akceptován jako vyjádření křesťanského konceptu Boha. Mezi křesťany v Ladaku se mu toho docílit podařilo, ale misionáři pracující ve Východním Tibetu si v dopise *British and Foreign Bible Society* stěžovali, že je slovo zavádějící. Mohl sice použít přímý ekvivalent slova *lha*²², ale zdráhal se použít slova spojeného s představou pohanských bohů. Poradil si s tím o poznání lépe, než překladatelé mongolské Bible, kteří použili jako synonymum rovnou slovo „*Buddha*“ a způsobili tím mezi mongolskými buddhisty značné rozhořčení.

Podobně nelehký úkol ho čekal s vyjádřením významu křtu. Přístup výše zmíněné společnosti byl takový, že je třeba najít slovo, které znamená „duchovní omývání“ bez specifikace zdali je v něm zahrnuto i ponoření. Snažila se vyjít se všemi křesťanskými církvemi a to si často vyžádalo dělat kompromisy a ústupky. Pokud zde nebylo žádné takové slovo, překladatel musel přepracovat transliteraci původní řečtiny. Podobně nebyly přijaty ani parafráze, či komentáře, protože mohly odrážet teologické zaujetí překladatele. Nakonec si pro křest Jäschke vybral slovo „okoupat“²³, které se rovněž vyskytuje mezi Tibetany ve významu náboženské ceremonie.

Transpozice některých slov působila spíše rozpaky. Bylo nutné najít nějaký tibetský termín pro slovo „*oliva*“, plodina s častým výskytem v Bibli, která je v Himálajské oblasti kulturně neznámá. Jäschkemu se sice podařilo nalézt druh divokého olivového stromu, který rostl v Sikkimu a použít přesného nářečního pojmenování, ale ten nikdo mimo malé území východních Himálají neznal.

Jak se mu pod drobnohledem *British and the Foreign Bible Society* podařilo vyjádřit narážky na Židovské právo v tibetštině musí být rozhodně zajímavé čtení.

V některých případech si mohl dovolit bez rozpaků slova převzít. Tak tomu bylo slov jako ďábel, nebe a peklo, které mají jak v tibetštině, tak v angličtině velmi podobný význam.

Ačkoliv byly v pozdějších dobách pořízeny mnohem dokonalejší překlady, Jäschkemu zůstává zásluha průkopníka. Byl si dobře vědom toho, že nejlepším řešením potíží s překladem by byla konzultace se vzdělanými domorodými Tibetany s důkladnou znalostí křesťanského náboženství. Než by se mu ale takové pomoci v oblasti první misie dostalo,

²² v překladu doslova: bůh, duch

²³ tib. krüs

musel by čekat minimálně 10 let, či spíš jednu generaci. Po 10 letech práce v misii se vrátil zpět do Německa, aby se mohl plně věnovat svým lingvistickým výzkumům.

V letech 1984-85 pobýval za tímto účelem několik měsíců v Dardžilingu v Západním Bengálsku, kde využíval služeb učeného tibetského lamy jako jazykového informanta²⁴.

Mladší překladatelé prosazovali překlad do hovorové tibetštiny *phal skad* a místních nářečí. Plán oslovit vyšší třídy se postupně ukázal jako neúspěšný a misionáři se začali více orientovat na běžný lid. Nicméně většina obyvatel z této sociální skupiny byla negramotná a misionáři přistupovali k hlásání evangelia alternativními metodami. Velmi populární se stalo promítání diapozitivů s výjevy z Bible. V pozdější době se i tato oblast misijní aktivity podstatněji rozrostla. Překlad křesťanských textů do hovorové tibetštiny *phal skad* se ukázal být riskantnějším podnikem. Jednak museli podstoupit riziko, že použitím dialektických termínů omezí působnost textů na mnohem menší teritorium, než v případě klasické *chos skad* a ukázala se mnohem hůře překlenutelná komplikace : některé dialekty užívané původními obyvateli na misijním území neměly ani způsob zápisu.

Po Jäschkeho smrti pracovalo na překladu několik dalších autorů, nejpozoruhodnější přínos přinesli A. H. Francke a Yoseb Gergan, domorodý křesťan, který v práci mohl pokračovat i během I. Světové války, kdy byli všichni misionáři repatriováni jakožto němečtí občané na britském území. Tito dva pak konzultovali svou práci písemně.

8. Pozoruhodný přínos A .H Franckeho (1870-1930)

Další z význačných misionářů byl A. H. Francke, který se k himálajské misii připojil ve čtyřicátém roce její existence. Do Lehu, hlavního města Ladaku přijel 8. června 1896. Misijní stanice tam v té době fungovala již od roku 1885. Po otevření misijní tiskárny se stali hlavními vydavateli v zemi. Je třeba poznamenat, že většina jejich publikací byly spíše překlady křesťanských textů, než původní práce misionářů určené specificky pro ladacké čtenáře.

²⁴ Josef Kolmaš, Heinrich August Jäschke, In *Nový Orient* 38, 1983/7, str. 216.

V té době existovala už i další misijní stanice v Poo na vrchním toku řeky Satladž. Frankeho dopisovatelem z misijní správy v Ochranově byl biskup La Throbe, kterého v dopise brzy po svém příjezdu spravil o svém záměru oženit se v Indii v Amritsaru. Díky jejich přátelském vztahu je nám umožněno dozvědět se více jednak o chodu misie, a také o jeho osobním životě. Francke vedl pravidelné nedělní mše v ladačtině, které byly zpočátku navštěvovány pouze nekřesťany.

Během svých prvních týdnů v Kalatse se svou ženou často navštěvoval obyčejné lidi v naději, že se během rozhovoru dostanou i k náboženským tématům. Ti ale nepochopili jeho záměr a mysleli si, že přichází na návštěvu, protože nemá nic lepšího na práci, a proto hledal jiné prostředky k upevnění své role. Rozhodl se, že nejlepší bude soustředit se na literární práci.²⁵

Francke byl pověřen překladem Bible do ladackého dialektu. Jeho zpracování ladacké gramatiky mělo původně vyjít jako dodatek v Jäschkeho tibetské gramatiky²⁶. Francke se ale nepodílel jen na vydání katechismu, hymnozpěvů a dalších liturgických knih jako např. lectionarum církve Moravských bratří²⁷, ale r. 1904 začal vydávat v Lehu první ladacké noviny²⁸. Byly výjimečné také tím, že se jednalo o první pravidelně vycházející text se sekulární tematikou. Počáteční náklad byl velmi optimistický, ale časem z původních 150-ti kopií jednoho výtisku bylo jen 20 kopií. Na nezájem o tiskovinu si stěžovat nemohli, problémem však byl systém distribuce, protože na poštovní služby v té době nebyl spoleh. Noviny měly tři sekce : zpravodajství, příběh na pokračování a křesťanské vysvětlení ladackých přísloví²⁹.

²⁵John Bray, Manfred Taube, "August Hermann Francke's Letters from Ladakh 1896-1906: the making of a missionary scholar" In *Studia Tibetica et Mongolica*, Swisstal-Odendorf: Indica et Tibetica 1999.str. 27.

²⁶ Londýn 1883.

²⁷ kniha obsahující čtení z Bible na celý rok.

²⁸ „The Ladakh Times“.

²⁹ John Bray. "The Moravian church in Ladakh: The first forty years 1885-1925". In: *Recent Research on Ladakh. History, Culture, Sociology, Ecology*. Proceedings of a Conference held at the Universität Konstanz, München, Köln, London 1981.str. 86.

Francke dosáhl díky své práci mezinárodní reputace. Ve srovnání s Jäschkem byly jeho intence spíše vědeckého, než kazatelského charakteru. Jeho přínos nespadal jen na pole lingvistické, ale byl průkopníkem vědeckého studia historie Západního Tibetu. Jeho přínos je i na poli archeologickém, studoval skalní nápisy, ruiny a sochy. Je třeba poznamenat, že mu nedařilo vždy jeho objevy správně interpretovat, ale na tomto poli mu zůstává jednoznačné prvenství.

Jeho lingvistické bádání ho zavedlo až k podrobnému studiu ústní slovesnosti. Sbíral lidové příběhy a byl prvním, kdo vydal tištěnou studii nižší ladacké verze Příběhu o Kesarovi, vydaném prvně v Helsinkách a potom v Bombaji a Kalkatě. Jedná se o tibetský národní epos, který byl do této doby předáván jen ústně. Zápletka příběhu je poměrně jednoduchá: král z Horu hledá manželku tak krásnou, jako byla jeho zemřelá manželka Thalabum. Na průzkum pošle tři ptáky, kteří najdou Drugmo, manželku hlavního hrdiny Kesara z Ling. Následuje únos a větší část příběhu pojednává o bojích za navrácení milované choti. Francke viděl přímou souvislost mezi tímto hrdinským eposem a severskými legendami. Pravdou je, že se Kesar Saga z Tibetu rozšířila do všech okolních zemí. Na tomto výzkumu pomáhala Franckemu jeho manželka. Vedení misie v Ochronově nemělo vždy pro jeho bádání plné pochopení a v korespondenci se ptali, jestli musí opravdu trávit tolik času na výzkumu lidových příběhů namísto překládání Bible. Francke hájil své zapálení pro věc argumenty, že si tím rozšiřuje slovní zásobu a dává mu to vzhled do místních náboženských představ.

Došel k závěru, že ladacká kultura byla velmi ovlivněna předbuddhistickým náboženstvím a bylo možné rozpoznat přirozené náboženství, které koresponduje se starými arijskými věrami³⁰.

Život v nehostinném kraji byl komplikovaný pro všechny misionáře. Franckeho žena Dora ale trpěla opakovanými záchvaty nemoci, která nemohla být s úplnou jistotou

³⁰ John Bray, Manfred Taube, "August Hermann Francke's Letters from Ladakh 1896-1906: the making of a missionary scholar" In *Studia Tibetica et Mongolica*, Swisstal-Odendorf: Indica et Tibetica 1999, str. 54.

diagnostikována jako epilepsie, a vysokohorské klima její vztah ještě zhoršovalo. Proto Francke s radostí přijal nabídku, aby se v r. 1899 přemístil do nové misijní stanice v Kalatse, která byla položena mnohem níž a měla příjemnější klima. Zlepšení ale nepřicházelo ani při dalším stěhování do Kyelangu v Lahulu, kde pracoval na překladu Nového zákona do dalších místních jazyků. Roku 1908 se manželé vrátili do Německa. Francke se ale své práce nevzdal a už rok poté se vrátil, aby provedl archeologický průzkum lokalit v Kinnauru, Spiti a Ladaku³¹. Další cestu do Ladaku podnikl v r. 1914 pod záštitou *British and the Foreign Bible Society* a *Völkerkundenmuseum* v Berlíně. Po příjezdu do Lehu se ale dozvěděl o válce mezi Německem a Británií. Mohl tam několik dní zůstat, ale byl nucen brzy odcestovat do internačního tábora v Ahmebadádu, kde musel zůstat téměř dva roky. Po válce se vrátil zpět do Berlína, kde přednášel tibetštinu na oddělení tibetologie Berlínské univerzity, a pokračoval tam v překladu knih Starého Zákona.

9. Práce na překladu a publikaci Starého zákona

S využitím Jäschkeho poznámek k Starému zákonu na překladu pracovali F. A. Redslob, W. A. Heyde a Nathanael, což byl jeden z konvertitů. Po Redslobově smrti na práci navázal A. H. Francke v Lehu, s pomocí W.A. Haydeho v Kyelongu přes korespondenci, Th. Schreve v Poo, S. Ribbach v Lehu a K. Fichtner v Simle.

Francke tvrdil, že se při překladu Starého zákona musí vystříhat regionálních dialektů a napsat ho v jednoduchém klasickém stylu.

British and the Foreign Bible Society si přála publikovat verzi, která by dokázala uspokojit všechny tibetsky mluvící lidi. Proto byl r. 1956 ustanoven výbor jehož členy byli P. Vittoz, E. Phuntsog, M. Griebenov, M. Kraft a G. Tharchin. Zatím nejposlednější verze Nového zákona byla vydána v r. 1970. Podle všeho je to nejlepší edice, ale místní veřejnost shledává text již příliš těžkým ke čtení, protože současné verze tibetských jazyků jsou klasické tibetštině už velmi vzdáleny a tak často raději sáhnou po její anglické, či urdské Bibli.

10. Další překlady do dalších místních jazyků.

³¹ Výsledky jeho bádání byly publikovány v jeho práci *Antiquities of Indian Tibet*, Kalkata : 1914.

W. A. Heyde přeložil pasáže z Markova evangelia do bunánského a manchadského dialektu. Francke r. 1914 připravil kompletní překlad evangelia sv. Marka od tří dialektů Lahulu

(bunánského, manchadského, tinánského. Dohromady s Chompelem podnikl překlad stejného evangelia do jazyka dardů, ale I.světová válka práci zastavila. J. Brusckke přeložil Markovo evangelium do kanawarijského jazyka a v současnosti pracuje E. Gergan na překladu Nového zákona do kargilského dialektu.

Byla to zcela průkopnická práce na tomto poli, do dnešního dne slouží jako hlavní studijní materiál těchto nářečí Západních Himálají.

Francke se rozhodl vrátit do Ladaku v r. 1914. Když on a jeho expedice překračovali Karákorám donesla se mu zpráva, že jsou Anglie a Německo ve válce. Bylo mu dovoleno zůstat v Lehu tři týdny, aby mohl pokračovat ve svých archeologických výzkumech. Poté byl ale poslán do internačního tábora v Ahmebadádu a repatriován v Nizozemí. Druhou polovinu války pracoval jako překladatel v Rumunsku jako překladatel v táboru pro indické vězně.

Misie v Lehu naštěstí nezůstala ponechána bez dozoru. Znamenalo by to přerušení činnosti školy a lékařské péče, kterou obyvatelé přijímali s větší vděky, než nabídku vzdělávání. Tohoto úkolu se zhostili švýcarští a britští Moravští bratři.

11. Yoseb Gergan a Elijah Tsetan Phuntsog - konflikt tradice a modernity v životech domorodých křesťanů

Z několika pozoruhodných domorodých konvertitů bych ráda věnovala zvýšenou pozornost Yosebu Gerganovi (1878-1946) a jeho zeti Elijah Tsetan Phuntsogovi(1908-1973). Na životech těchto dvou mužů se dá dobře prezentovat konflikt tradice a modernity, který byl tehdy, stejně jako nyní jedním ze zásadních témat ladackotibetské tradice. Yoseb (pův. jménem Sonam) Gergan se narodil v údolí Nubra a pocházel z rodiny s učitelskou tradicí. Jeho otec byl učitelem *pančhenlamy*³², ale byl nucen utéci před politickou persekucí plynoucí z blíže nepopsaných politických intrik v Lhase.

³² čestný titul, který v 17.století udělil 5.dalajlama svému učiteli (...)Na rozdíl od dalajlamy nevyplývaly pro pančhenlamu, který se podobně jako dalajlama neustále převtěluje, žádné politické povinnosti, po smrti

Pryč byly doby kdy dalajlama vše přijal kapucínské misionáře, dovolil jim vystavět kostel a sám se o jejich náboženství zajímal. Buddhistické kláštery vnímaly přítomnost křesťanských misionářů veskrze negativně a vedli proti nim mezi obyvateli regionu kampaň. Křesťanští konvertité čelili velkému sociálnímu tlaku a potýkali se s reálnou hrozbou exkomunikace z jejich vlastní komunity a v následku byli často zapuzeni vlastní rodinou.

Yoseb Gergan byl jedním z Franckeho pomocníků v jeho překladatelské a misijní činnosti. Po Franckeho návratu do Německa s ním jakožto ředitel misijní školy v Lehu udržoval korespondenci a zcela nezávisle pracoval na historicky prvním pokusu o sepsání historie Ladaku. Jeho další literární činnost se úzce dotýká tématu této práce.

Zajímavou manifestací autentického vyjádření křesťanské víry byla jeho brožura *Understandable expression of Moral Thoughts*³³, která je psána formou dialogu mezi náboženským učitelem a jeho žákem a je určen pro laické čtenáře. První kapitola začíná deklarací víry v křesťanského Boha, kde přirovnává buddhisty ke slepým ovcím, které následují svého vůdce stejně jako všichni jeho bývalí souvěrci následují zvyky svých předků, aniž by se ptali po jejich povaze. Vymezuje se proti buddhistickému konceptu reinkarnace všech živých bytostí tvrzením, že ten, kdo nemá schopnost hledat náboženství ho také nepotřebuje, a proto musí být zvířata logicky z koloběhu znovuzrození vyřazena. Buddhismus posuzuje o několik kapitol dál jako náboženství bez spásy, která jako taková pramení jen od Boha Stvořitele, a tím je buddhistům nepřístupná.

„Opravdové náboženství je dosažení usmíření mezi(člověkem) utlačovaným těžkým břemenem hříchu a Nejvyšším a Svatým Bohem.(...) Hlubší význam náboženství je ten, který zprostředkovává ideu síly a morální dokonalosti.“³⁴

Zde jasně vysvítá důkaz o tom, že byl Gergan ovlivněn nejen křesťanskou vírou, ale specificky bratrským pojetím života ve víře v Boha a jejich etikou.

dalajlamy zaujímal výlučně pozici jeho duchovního zástupce. citace z Lexikon východní moudrosti: Buddhismus, hinduismus, taoismus, zen, Olomouc: Votobia a Victoria Publishing 1996. str. 330.

³³ tib. *Rna Ba'i bcud len gyi trogs brjod bzhungs so* (anglická transkripce názvu)

³⁴ John Bray, "Towards a Tibetan Christianity? The lives of Joseph Gergan and Eliyah Tsetan Phuntsog" In: *Tibetan Studies*, Proceedings of the 6th Seminar of the International Association for Tibetan Studies, Oslo: The institute for Comparative Research in Human Culture 1994. str. 71.

Gergan se dále věnoval sběru tibetských přísloví a lidových rčení, přispěl k překladatelské činnosti církve Moravských bratří a také ke studiu pohřebních zvyklostí ladackého regionu.

Elijah Tsetan Phuntsog byl Gerganův zeť a pocházel z vysoce postavené aristokratické rodiny, která plodila ministry pro ladackého vládce. Phuntsog studoval v gelugpovském klášteře Rizong a zamýšlel stát se mnichem, ale z důvodu úmrtí otce se musel klášterního života vzdát a zaopatřit rodinu. Ze strany buddhistické obce se mu dostávalo velkého respektu a byl považován za vůdce komunity buddhistických laiků. Jeho konverze vzbudila velké pobouření a způsobila ztrátu jeho dosavadního sociálního statutu a pověsti bezúhonného člověka. Nutno poznamenat, že Phuntsog s přijetím křtu váhal více, než šest let a byl si jistě vědom rizik, která přináší. Klášter Rizong na jeho deklaraci nové víry zareagoval tak, jak se později stalo běžnou praxí pro ostatní kláštery v této oblasti : požadoval okamžité vrácení peněžní půjčky, kterou si jeho rodina od kláštera vzala a nastartoval tvrdou kampaň na odstrašení případných nových zájemců o křesťanskou nauku.

Jednoznačně negativní postoj ale neměli jen buddhističtí duchovní, ale vydělila ho i vlastní rodina. Misionáři konvertitům radili, aby se nezúčastňovali buddhistických oslav a svátků. Často se stávalo, že byl při nich domorodý křesťan zraněn, či přiotráven. Některé prameny hovoří dokonce o přímém zákazu návštěv buddhistických slavností.

Phuntsogovi se postupem času podařilo získat zpět své postavení a vyhrát soudní spor s rodinou. Později se zapojil do pomoci uprchlíkům z Tibetu před čínskou okupací a pomohl jim najít půdu pro kolonii v Clement Town poblíž Dehrádún. V r. 1963 založil školu pro děti tibetských uprchlíků v Rájpuru, která se později vyvinula do *Moravian Institute*, který v dnešní době pečuje o 200 dětí.

Phuntsog byl přesvědčen o tom, že si jsou buddhistická a křesťanská religiozita příliš vzdáleny a spolu s jeho kolegy chtěl vytvořit více tibetskou formu křesťanství. Problém viděl rostoucím odcizením konvertitů své vlastní komunitě jednak tím, že konvertité dostávali nová – biblická jména, jednak také tím, že mnoho ladackých křesťanů přijalo určité společenské chování jako způsob oblékání, stravování a dalších od misionářů. Způsob vedení bohoslužeb byl přirozeně také docela odlišný.

Hlavním partnerem se jím v jeho snahách stal Pierre Vittoz, který se stal posledním evropským misionářem v himálajské oblasti. Společně studovali Milaräpovi básně a Phuntsog se stal autorem několika her, písní a básní s křesťanskou tematikou, sepsal také veršované pojednání o životě Ježíše Krista v ladačtině. Pozoruhodné je jeho srovnání buddhistické

meditace a křesťanské modlitby. Podle jeho názoru církev Moravských bratří nevěnovala dostatečnou pozornost bohaté tradici křesťanské kontemplace a tvrdí, že buddhistické techniky by mohly být adaptovány na křesťanskou modlitbu. Říká, že on sám uctíval a modlil se k Ježíši Kristu podle způsobu *guru jógy*³⁵:

„ Když jsem byl učen guru józe, i. e. být v jednotě s Guruem, měla jsem si představit, jak do mně vstupuje Guru a přechází jako voda do vody, a ztrácí v něm svou identitu, a už to nejsem já, ale Guru ve mně, mé činy, má řeč a má mysl. Není to skutečným smyslem být jedno s Kristem, nejen sdílení všeho, co Kristus je, ale povolání k tomu myslet a mluvit tak jako to on dělal?“³⁶

12. Zakládání misijních stanic v Lehu, Poo, Kalatse, Simle a Chini

Brzy se po zřízení misijní stanice v Lahulu zamýšlelo rozšířit spádovou oblast misie v městě Kyelangu, která se až na dva pokřtěné ladačany ukázala jako neúspěšná. Následkem toho, že se nerýsovaly žádné další úspěchy v Kyelangu se začala plánovat druhá misijní stanice. Usídlení v Ladaku ještě stále nebylo možné a tak se E. Pagell a jeho žena přesídlili do malé vesničky Poo na vrchním toku řeky Satladž v provincii Kinnaur.

Díky pozici blízkosti tibetských hranic a důležité obchodní cesty měla Poo strategicky výhodnou pozici pro kazatelské cesty. Misijní stanice ale vykazovala jen několik málo úspěchů. Sice se jim podařilo překonat počáteční silnou opozici a v r. 1868 získali prvního pokřtěného, ale v následujících letech se opakovala situace z Kyelangu. Stejně jako tam se jim ke konverzi nedařilo přimět skupiny lidí, ale jen několik málo jedinců rozhodnutých udělat odvážný krok a přistoupit ke křtu. Hlavním problémem byla existence vlivu hinduistického kastovního systému v provincii, který hrál v životě obyvatel velkou roli. Obyvatelstvo se dělilo do dvou kast : *nagpa* tibetského původu, kteří byli hlavními majiteli půdy a *pipa* indického původu, což byla kasta tkalců. První křesťané se etablovali z kasty *pipa*, a tak brzy křesťanství v Poo platilo za náboženství společensky podruzných jedinců. Misionáři museli bojovat na obhájení vlastních pozic a navíc byli vůči tradičnímu kastovnímu systému zcela

³⁵ jádrem praxe gurujógy je splynutí mysli praktikujícího s myslí jeho guru – mistra.

³⁶ John Bray, “Towards a Tibetan Christianity? The lives of Joseph Gergan and Eliyah Tsetan Phuntsog” In: *Tibetan Studies*, Proceedings of the 6th Seminar of the International Association for Tibetan Studies, Oslo: The institute for Comparative Research in Human Culture 1994.str.76.

bezbranní. Přesto se podařilo získat kandidáty na křesťanskou víru i z kasty privilegovaných *nagpa*, i když to bylo r. 1910. Křesťanské společenství bylo kontinuálně v krizi a když byla misijní stanice r. 1883 přechodně uzavřena, čítala pouze tři konvertity. Důvodem přerušování práce bylo tragické úmrtí Eduarda Pagella a jeho ženy na lepru.

V r. 1891 převzal vedení misie Theodor Schreve a díky jeho tvrdé práci se brzy společenství rozrostlo na 64 členů, což bylo v té době co do počtu konvertitů největším úspěchem misie. Ovšem už v r. 1921 čítalo pouze 30 členů a roku 1923 odešli z Poo poslední misionáři. Když se o deset let později vrátili a zamýšleli získat bývalé členy křesťanského společenství zpět, zjistili, že se stačili vrátit zpět k buddhismu.

Krátce nato byla r. 1840 uzavřena stanice v Kyelangu a tím misionáři opustili provincii Lahul a vraceli se zpět pouze při svých kazatelských výpravách.

Už brzy plánovali misionáři otevření stanice v Ladaku. Tato provincie se misionářům zdála pro jejich práci vhodnější, než Lahul a Kinnaur, poněvadž její hlavní město Le mělo tehdy 3000 obyvatel a bylo důležitým střediskem pro obchod v Centrální Asii, průsečíkem cest z Indie do Tibetu a Čínského Turkestánu.

V r. 1882 dostal Heyde audienci u kašmírského maháradži, kde se pro jejich záměr snažili získat souhlas. Ten ho zamítl s vysvětlením, že Ladak byla pohraniční provincie od které lamové zamítli misionářům vstup. O dva roky později jim poskytl povolení usídlit se v Lehu³⁷.

Tato stanice se brzy stala nejdůležitější stanicí misijní provincie a odtud byly založeny dvě další dceřiné stanice v She r. 1893, a v Kalatse r. 1899, které mají dodnes v pronájmu. V r. 1899 byla kromě toho založena stanice v severně položené Simle³⁸, oblíbené to horské stanici. Viditelný úspěch zde ale ani po šesti letech nepřicházel, stejně jako v Chini, dceřiné stanici Poo a obě musely být po tak krátké době jejich fungování zavřeny.

³⁷ John Bray. "The Moravian church in Ladakh: The first forty years 1885-1925". In: *Recent Research on Ladakh. History, Culture, Sociology, Ecology*. Proceedings of a Conference held at the Universität Konstanz, München, Köln, London 1981.str. 86.

³⁸ dnes hlavní město malého státu Himáčal Praděš sousedící se státy: Tibet, Jammu a Kašmír, Uttarpraděš, Harijána a Uttaráčal.

Tato situace zapříčinila stěhování vážných zájemců o křesťanství do Lehu a misionáři postupně zúžili okruh svého působení na Ladak, čímž časem přišli i o poslední pozůstatky křesťanských komunit v Lahulu a Kinnauru, které se opět vrátily ke svému původnímu náboženství.

R.1885 přijel F. Redslob jako první stálý misionář do Lehu a prozatím bydlel v bývalé meteorologické observatoři. R.1886 se vedení misijní stanice ujal A. H. Francke a během následujících pěti let bylo dosaženo velkých úspěchů. R. 1887 otevřel Redslob základní školu a ještě ve stejném roce přijel Dr. Karl Marx převzít nemocnici a kliniku, které byly dílem sponzorovány britskou vládou³⁹.

13. Ježíš v Indii ?

K době působení lékaře a misionáře Karla Marxe se váže příběh o údajném objevu Ježíšových rukopisů v ladackém klášteře Hemis. V roce 1894 vydal ruský cestovatel Nicolas Notovitch knihu o pobytu Ježíše v Ladaku a brzy byla přeložena do angličtiny s názvem : „The Unknown Life of Jesus Christ “ ve které tvrdí, že Issa pobýval nějaký čas v Kašmíru a praktikoval meditaci na jedné hoře. Přirozeně vzbudila tato informace velké vzrušení a křesťanské autority proti ní důrazně protestovaly. Apokryfní zpráva, kterou o jeho pobytu Notovitch získal byla psána v jazyku *páli* a poté přeložena do tibetštiny. Ovšem originál psaný v *páli* nikdo neviděl a Notovitch neovládal tibetský jazyk. Celou záležitost bylo třeba důkladně prozkoumat, protože mnoho lidí v této části Himálají příběhu věřilo. S největší pravděpodobností se jedná o pozůstatek vlivu nestoriánské církve, která měla ve svém čase v oblasti nezanedbatelný vliv.

Notovitch tvrdil, že měl zlomenou nohu a strávil v klášteře Hemis nějakou dobu. Tam mu byla kniha o Ježíši přečtena jedním z lamů. Vzhledem k tomu, že lékařskou péči v této

³⁹ John Bray. "The Moravian church in Ladakh: The first forty years 1885-1925". In: *Recent Research on Ladakh. History, Culture, Sociology, Ecology*. Proceedings of a Conference held at the Universität Konstanz, München, Köln, London 1981.str. 89.

oblasti zajišťovala církev Moravských bratří, museli by i oni o ruském cestovateli něco vědět. Moravští bratři jsou navíc známí tím, že si o všech svých krocích dělají podobné záznamy. Proto se v jejich výročních zprávách můžeme dozvědět jak jména potenciálních konvertitů, tak i všechna jména lidí, kterým poskytli lékařskou pomoc. Navíc by si bezpochybně museli pamatovat na člověka, který údajně vyslechl v buddhistickém klášteře příběh o pobytu Ježíše Krista.

Do celé záležitosti se vložili profesori J. Archibald Douglas a nám dobře známý religionista a orientalista Friedrich Max Müller. Douglas se vydal do kláštera Hemis a opat mu potvrdil, že se nikdo jako Notovitch v jejich klášteře v té době nezdržoval. Jenže tuto otázku už s nimi dříve řešil misionář jménem Weber a obyvatelé kláštera zjistili, že toto téma Evropany zajímá a oni nemají zájem na tom dostat se do nepříjemných problémů. Existovalo totiž nařízení, jak zacházet s raněnými návštěvníky a je možné, že chtěli zatajit možnost, že byli oporou možnému nepřátelskému špionovi. To je možný důvod toho, proč vedoucí lama zodpověděl všechny Douglasovy otázky ohledně Notovitche negativně. Je ovšem dost možné, že nahlíželi Douglase jako zástupce pro ně nepřátelského náboženství a koloniální britské vlády. Ten byl navíc doprovázen svým předkladatelem jménem Samuel Jordan, konvertitou ke křesťanství a tudíž zrádcem svých tradic, který navíc nespravoval svůj úřad vedoucího místní pošty čestně a jen o vlasek unikl vězení za zpronevěru peněz, které mu byly svěřeny.

Ovšem existují další na sobě nezávislé zdroje, které vypovídají o životě Ježíše Krista v Tibetu. Několik dalších osob potvrdilo, že jim byl tento legendární rukopis ukázán. Možné je také to, že existující rukopisy mluví o muži jménem Issa, ale ten nemá s osobou historického Ježíše Krista nic společného a vše ostatní už zařídila oblíbenost legend mezi místními lidmi. Navzdory mnoha pochybám o autentičnosti příběhu o Ježíši Kristu zůstává tato otázka stále nedořešená ⁴⁰.

14. K misionářskému pohledu na ladackou kulturu

⁴⁰ Blíže k tomuto tématu hovoří G. W. Houston v článku: „Jesus and his missionaries in Tibet“, *The Tibet Journal*, vol. 14, 4/1991, str. 8-27, a bylo také jedním z témat 11. konference International Association for Ladakh Studies v červenci r. 2003 v Lehu.

Byla to doba vrcholu kolonialismu, kdy se Evropané cítili nadřazení všem dalším lidem a všem jiným náboženstvím. Zdá se, že misionáři od počátku podcenili multikulturní a multireligiózní charakter oblasti, kterou si vybrali. Jejich evangelizační metody byly diskutabilní v mnoha ohledech. Předně zdá se podcenili tlak společnosti vyvíjený na potenciální konvertity, obtížnost života a materiální podmínky v této oblasti. Dlouho jim trvalo, než si uvědomili naprostou rozdílnost evropské kultury a té, kterou se snaží evangelizovat. Ačkoliv se někteří z nich věnovali studiu buddhismu, snažili se hlásat křesťanské poselství jako jediné možné, které si může nárokovat pravdu a buddhismus a islám jednoduše zamítli jako klamná náboženství. Navzdory těžkostem se získání konvertitů se nikdy nepokusili snížit své požadavky. Kandidáti na křest museli splňovat vysoká morální kritéria a zdržet se účasti na mnoha činnostech spojených s běžným životem, církví Moravských bratří nahlížených jako pohanských zvyklotech.

Evropská a ladacká kultura se zásadně liší v jejich rozumnění povaze Boha. Vždyť buddhistická terminologie nemá ani vhodný ekvivalent slova a pojetí Boha korespondující s křesťanskou tradicí.

Buddhisté špatně mohli pochopit křesťanské ideje plné lásky k bližnímu, když sledovali křesťany porážet zvířata.

Misionáři byli na druhou stranu vysoce kritičtí k buddhistickým ceremoniím a ke stylu recitace buddhistických manter, které přirovnávali ke křesťanským modlitbám. Ty by měly být vyslovovány s přesností a myšlenkami na Boha. Zdálo se jim, že dlouhé buddhistické ceremonie jsou zbytečné a recitace manter pouze mechanickou záležitostí.

Na druhou stranu ale přinesli obyvatelům mnoho užítku. Určité kroky dalece překračovaly rámec propagace křesťanské víry a byly prováděny s nezištnou ideou bratrské pomoci druhým.

15. Evangelizační expedice, hlásání evangelia

Pro hlásání evangelia si misionáři vybrali několik metod. Často volili metodu osobního rozhovoru, či kázání pod otevřeným nebem. K této příležitosti většinou využívali místní bazar, kde byla větší koncentrace obyvatel. Častěji kázali v kostele. Církev Moravských postavila na území Ladaku dva kostely, jeden byl v Shey, měste vzdáleném 14km od Lehu, druhý v samotném Lehu, postavený r. 1886. Kašmírské právo nedovolovalo

žádnému domorodému křesťanu, nebo Evropanovi vlastnit dům, či pole. Technicky půda na které kostely stály nepřestala patřit kašmírské vládě, takže jí náležely i budovy kostelů a církev měla pozemky pouze v pronájmu.

Dva měsíce v roce strávili misionáři často na letních evangelizačních cestách do odlehlých oblastí Ladaku. Sníh a led ustoupily a otevřely se cesty do vzdálených údolí a horských oblastí za početně malými skupinkami obyvatelstva. Z Lehu mířily jejich kroky do Zanskaru a Nubry a dospěli až k tibetským hranicím k jezeru Pangog. Další misionáři došli v přestrojení za poutníky až do Ruthogu v Tibetu, který leží severozápadně od posvátné hory Kailás a někteří z nich se dostali až do čínského Turkestánu (Xinjiang). Jiní zůstali v určitých lokalitách i déle, než obvyklé dva měsíce, aby tam mohli kázat křesťanskou zvěst tak dlouho, jak to jen bylo možné. Často zůstali mezi určitými národnostními menšinami, jako například misionář Chospel mezi Dardy.

Misionáři byli vždy doprovázeni asistenty z řad původních obyvatel, kteří sloužili jako překladatelé, ale časem mohli podniknout podobné misijní výlety sami⁴¹. Během těchto cest vznikly obrazy malované podle zásad ikonografických maleb *thangka*⁴², ovšem s křesťanskými motivy. Obyčejně zobrazovaly obrazy z Kristova života a jiné biblické výjevy. Jejich výhodou bylo, že byly poměrně lehké a před cestou je stačilo jen svinout a vzít na cesty s sebou.

Dalším příkladem adopce místních tradic k přenosu křesťanského poselství⁴³ bylo vepsání výňatků ze svatých písem na kameny. Tato praxe je jedním ze specifíků místních kultur. Kameny se nazývají *mani*, které jsou dodnes k vidění v celé oblasti a ve velké míře hlavně v Nepálu. Obsahují rytiny a malby s texty manter, obrazy buddhistických božstev,

⁴¹ Rafal Beszterda, "Moravians in Ladakh, Lahul and Kinnaur", In *Ethnologia Polona*, Poznan 2002. str.69.

⁴² *thangka* – vyšíváný, nebo malovaný svitkový, trojrozměrný obraz. Původně sloužil poutníkům jako ochrana před nehodami a potulným učitelům jako názorná pomůcka při výkladu buddhismu. Později byly *thangky* používány v buddhistických modlitebnách a mnišských celách ke kultovním účelům a meditační vizualizaci. Hlavními motivy bývají život Buddhy, kolo života (san. *bhavačakra*) a různé mandaly. Jejich vyhotovení je velmi pracné, bývá použito několik druhů materiálů jako plátno, kůže, kov, dřevo, hedvábí a vlna.

⁴³ Rafal Beszterda, "Moravians in Ladakh, Lahul and Kinnaur", In *Ethnologia Polona*, Poznan 2002. str.69.

chrámů a pod. Byly používány jako votivní oběti. K vidění jsou na navršených hromadách, které lze najít prakticky kdekoliv, častěji však na rozcestí, podél horských stezek, na okrajích vesnic a horských hřbetech.

Misionáři si uvědomovali, že tento druh kontaktu byl relativně povrchní, ale mluvili o tom jako o rozptylování semínek evangelia přes ohromnou oblast v naději, že z nich snad pár vyklíčí.⁴⁴

Brzy se ukázalo, že si šíření evangelia mezi negramotným obyvatelstvem díky promítání diapozitivů získává jistou popularitu. Dělo se tomu tak na evangelizačních cestách, ale především během pátečních večerů se na tzv. "Pohanském shromáždění" promítaly s použitím laterny magiky⁴⁵ obrázky z Bible a byly opatřeny ústním komentářem.

Žádná z těchto forem kázání evangelia ale nebyla zrovna úspěšná. Jistý, i když jen velmi malý dopad tyto snahy měly, ale stále přetrvávalo značné nepochopení mezi tradiční formou víry a těmi, kteří se její následovníky snažili obracet na tu svou – křesťanskou.

Během I. světové války, jak už bylo výše zmíněno nebylo německým misionářům dovoleno setrvat na území britské koloniální vlády. V r. 1920 vedení misie převzala britská církev Moravských bratří a v započaté práci svých německých kolegů pokračovali ve všech rovinách. Zhostili se i úkolu šířit evangelium v odlehlých oblastech Ladaku.

Britský misionář Pierre Vittoz a Elijah Thsetan Phuntsog přišli s novou metodou tzv. „pěveckých vyjížděk“. Phuntsog zúročil svůj mnohaletý výzkum ladacké kultury a jejich lidové hudební tvorby. Zkomponoval speciální písně na křesťanská témata s ladackou melodií. Přednes byl taktéž doplněn názornými obrázky. Opět jeden z pozoruhodných kroků k přiblížení tradici, kdy bylo použito známého nápěvu pro nové sdělení.

⁴⁴ John Bray. "The Moravian church in Ladakh: The first forty years 1885-1925". In: *Recent Research on Ladakh. History, Culture, Sociology, Ecology*. Proceedings of a Conference held at the Universität Konstanz, München, Köln, London 1981.str. 83.

⁴⁵ Ranná forma diaprojektoru.

V r. 1950 Norman Driver, který sloužil v Ladaku napsal, že „ do dnešní doby nikdo nemůže říct, že našel skutečně spolehlivou metodu jak se přiblížit buddhistické mentalitě a předat jí pravé poselství a radost obsahu křesťanského evangelia⁴⁶.

16. Zakládání škol, vzdělávací systém misionářů

Školní vzdělávání bylo vždy jedna z nejdůležitějších aktivit církve Moravských bratří jak v Evropě, tak v místech působení misionářů. Všeobecné základní školy byly zřízeny u každé misijní stanice na indotibetských hranicích. Stejně jako ve všech jiných oblastech činnosti misionářů, i zde se museli potýkat s nedůvěrou a i přes počáteční neúspěchy ve své práci nepolevili. Přípravy na založení misijní školy začaly ještě v Německu důkladným studiem jazyka, přípravou podkladů k výuce a psaním učebnic, ale i návrhy školních budov.

17. První misijní škola v Kalatse

První misijní škola byla otevřena r. 1857 v Kalatse a náležel k ní i penzionát pro přibližně sto chlapců. Několik prvních měsíců se neslo ve znamení patřičného rozčarování, protože se jim nedařilo najít jedinou rodinu, která by byla ochotna poslat svého syna do křesťanské školy, přestože hodiny náboženství byly volitelné, a tudíž nepovinné. Rodičům typ nabízeného vzdělání přišel cizí a navíc i časově náročnější. V krajích, kde je dětská práce běžnou záležitostí se rodiče často staví k pravidelné školní docházce svých dětí negativně. Je zvykem, aby děti pomáhaly s prací v domácnosti, na poli atp. Navíc zde nesmíme zapomenout na to, že výuku po staletí zajišťovaly buddhistické kláštery a síla tradice fungovala silně v neprospěch zaměstnanců školy. Nejstarší a nejmladší synové odešli na několik let do kláštera, a tam se krom studia buddhismu naučili čtení, základům aritmetiky, ale většina dětí nebyla schopná se naučit během několika let v klášteře v tibetském jazyce také psát. Nejmladší byli předurčení k mnišskému životu a nejstarší se po několika letech vraceli a se získaným vzděláním převzali péči o rodinné hospodářství. Potřeb dětské práce ale nebyla

⁴⁶ John Bray, "Christianity in Ladakh: The Moravian church from 1920-1956". In: Dendaletche, Claude, *Ladakh, Himalaya Occidental, Ethnologie, Ecologie*, Acta Biologica Montana, vol.5 :Pau 1985 str.218.

jediným faktorem, proč byla misijní škola negativně přijímána. Přestože britská koloniální vláda plně svěřila výuku do rukou misionářů a jejím jediným podílem bylo přispění na náklady na učebnice, vnímala místní komunita budovu školy docela pochopitelně jako základnu britské vlády.

Nakonec bylo zapsáno v prvním školním roce r. 1857 stěží 20 žáků. Situace pokračovala po téměř dvacet let bez výrazného zlepšení. Další překážkou byl nedostatečný počet zaměstnanců, do konce sedmdesátých let 19. století čítala posádka misionářů pouze pět osob, kteří se spíše než práci na zvýšení počtu konvertitů věnovali studiu tibetského jazyka a překladu křesťanských textů. Obrat přišel až se zaměstnáním dvou vzdělaných křesťanů z řad původního obyvatelstva. Prvním byl Samuel, syn Sodnama Stobkyes v jehož domě se H. A. Jäschke učil tibetštině, druhým Nathanael (vlastním jménem Lama Zodpa Gyaltzen). Oba vyučovali tibetštinu. Zaměstnali také jednoho muslimského učitele pro výuku jazyků hindí a urdu. Tyto jazyky se většinou naučili během života, pokud se ovšem věnovali obchodu a pro takové kontakty byla znalost dalšího jazyku většinou nevyhnutelná. Toto byla další z kulturních změn nastartovaná misionáři, protože se nikdy dříve nikdo organizované výuce cizích jazyků nevěnoval.

Nový počín v Kyelangu bylo otevření malé školky a penzionátu. Tam chodily jen děti křesťanů, ale tato iniciativa byla novou kvalitou v sociálním životě původní komunity (...) otevření školek bylo spojeno s častou sezónní migrací lidí hledající práci⁴⁷.

18. Dívčí školy

Další – a mnohem zásadnější změnou byla školní výuka dívek. Do příchodu Moravských misionářů bylo vzdělání vyhrazeno pouze mužům. První dívčí škola se začala formovat v šedesátých letech 19. století a později se stala hlavní náplní činnosti manželek misionářů. První učitelkou se stala paní Maria Heyde, manželka W. A. Heyde, nejdéle působícího misionáře na indotibetských hranicích. Osnovy pro dívky byly hlavně zpočátku mnohem užší, než pro chlapce. Výuka byla zaměřena hlavně na praktické dovednosti (pletení, šití, základy hygieny, organizace domácnosti), ale výuky čtení v tibetštině se jim také dostalo. Díky produktům pletení a šití žákyň dívčí školy se misijní stanice v Kyelangu stala brzy

⁴⁷ Rafal Beszterda "Educational and School founding Activity of the Moravian Missionaries on the indo-tibetan border", In *Ethnologia Polona*, Poznan 2003. str. 148.

ekonomicky zcela nezávislou, protože byla její produkce směřována na cizí trh. Kvalitní výrobky jako vlněné ponožky šly rychle na obyt a jejich odběratelé byli Evropané žijící buď v oblasti výskytu misijní stanice (jedním z největších zákazníků se stala britská koloniální armáda) a nebo v Evropě samotné.

Co zde vidíme je proto příklad produkce vyrobené lidmi patřící k jedné kultuře, ale adresované zákazníkům cizích kultur a podporovány účastníky stejné kultury jako jejich příjemci (...) Znalost takových řemesel přecházelo z matku na dceru bez zásahu Evropanů a pokračuje dodnes⁴⁸.

Tím došlo i k proměně role žen v rodině, také z důvodu toho, že teď přinášely rodině skromný příjem navíc. Získání žákyně bylo stejně problematické jako v případě chlapeckých škol a výuka musela být často na několik měsíců přerušena kvůli sezónním pracem. Problém získat dívky ještě umocňoval fakt, že bylo společensky nepřijatelné, aby se tibetské ženy a dívky stýkaly s cizinci.

19. Misijní škola v Lehu

R. 1885 byla otevřena misijní stanice v Ladaku, jeho hlavním městě Lehu. Výuka zde začala 18 měsíců později pod vedením Friedricha Redsloba. Ačkoliv zde v té době nebyla žádná jiná vládní škola (výuku zde zajišťovala škola katolických misionářů), byla kvůli nedostatku žáků misijní škola nucena r. 1889 na přechodnou dobu školu uzavřít. Námitky přicházely ze strany rodičů a také zaznívaly z úst místních náboženských představitelů.

Poté ale přišel nečekaný edikt vydaný guvernérem vládnoucím v zastoupení kašmírského maháradži v Ladaku. Nařizoval, že by každá rodina měla posílat jedno své dítě do misijní školy Moravských bratří. Důvodem, proč se výbor sestavený guvernérem rozhodl pro bratrskou školu a ne katolickou byly vyšší učební standardy, které jejich škola nabízela. Rodiče ale přesto edikt ignorovali ve strachu z neznámého. Báli se, že jejich dítě bude posláno studovat do Anglie a spousty jiných věcí (například, že bude nuceno pracovat jako nosič a začne odmítat fyzickou práci). Vládní zřízení ale na docházku dětí dohlédli, takže mohla konečně začít výuka s uspokojivým počtem šedesáti žáků.

Denní rozvrh byl takový : 09:00 - 10: 00 : tibetština, urdu a angličtina

10:00 – 10:30 : zeměpis a přírodní vědy

10:30 – 11:00 : aritmetika a geometrie

11:00 – 11:30 : tibetština, urdu a angličtina

⁴⁸ Rafal Beszterda, “ Educational and School founding Activity of the Moravian Missionaries on the indo-tibetan border“, in *Ethnologia Polona*, Poznan 2003. str. 135.

11:30 – 12: 00 : studium Bible (volitelný předmět)⁴⁹

Zde vidíme, že výuka trvala jen několik hodin denně a rodičům začala stále více připadat schůdnější tato nabídka, protože v rámci tradičního systému vzdělávání by jeho pobytem v klášteře úplně přišli o pomoc svého potomka na několik let

Hlavou školy byl Tempu Gergan (otec Yoseba Gergana), který nikdy nepřijal křesťanství, ale usilovně pro misijní školu pracoval až do své smrti r. 1897. Škole se dostávalo kvalitního personálu, mnozí z učitelů byli také vládními vysokými úředníky. Od počátku se Moravští bratři snažili zaměstnat dobře vzdělané místní uchazeče. Církev dále finančně podporovala nejtalentovanější děti v naději, že se později vrátí a budou sami vyučovat v misijních školách. Všechny učebnice si misionáři navrhovali a tiskli sami.

Na konci 19. století bylo vydáno 10 učebnic, všechny v tibetštině včetně příručky světové geografie s mapami, knihy světové historie, křesťanské historie a stručný tibetsko-anglický slovník. Zdá se, že obzvláště hodiny regionálního dějepisu a zeměpisu měly nejhlubší dopad na děti tím, že měnily jejich rozhled⁵⁰. Navíc si z Evropy nechávali posílat různé magazíny, aby co nejvíce rozšířili rozhled dětí.

Rozvoj misijní školy byl ale krutě poznamenán úmrtím Karla Marxe a Friedricha Redsloba, kteří zemřeli deset dní po sobě nejspíše na lepru (ve stejný čas oblast postihla také epidemie chřipky) v r. 1981. Další úmrtí zaměstnanců školy vyústily v situaci, kdy sami Moravští bratři nebyli schopni školu vést a byla ovládaná školami jiných denominací. Podle Franckeho bylo hlavním důvodem uzavření školy kampaň kláštera Lamayuru. To ale netrvalo příliš dlouho.

Karel Marx, ačkoliv bylo jeho hlavním posláním působit na misii jako lékař, našel zalíbení ve studiu ladacké historie a publikovat tři ladacké kroniky. V tom byl následován Franckem, který dopsal v r. 1907 jeho *History of Western Tibet*.

Na přelomu století mohli misionáři pocítit satisfakci, když každá z jejich škol měla tolik žáků, kolik jen mohla umístit. Hlavní škola v Lehu měla 15 žáků, 20 bylo v Shehu a 29 na škole pro muslimy podporované církví (...) Dohromady udržovali šest škol v misijních stanicích a šest vedlejších. Bylo vzděláváno 210 dětí, z čehož jen 22 byli křesťané⁵¹.

⁴⁹ Rafal Beszterda, Educational and School founding Activity of the Moravian Missionaries on the indo-tibetan border, in *Ethnologia Polona*, Poznan 2003. str. 138.

⁵⁰ Rafal Beszterda, "Educational and School founding Activity of the Moravian Missionaries on the indo-tibetan border", in *Ethnologia Polona*, Poznan 2003. str. 146.

⁵¹ Rafal Beszterda, Educational and School founding Activity of the Moravian Missionaries on the indo-tibetan border, in *Ethnologia Polona*, Poznan 2003. str. 148.

Postupem času se zavedly povinné hodiny gymnastiky a týmových her, které si mezi místní mládeží získaly velkou oblibu. To vedlo až k zakládání klubů křesťanské mládeže. S tímto nápadem přišel misionář Walter Asboe a výrazně tím pomohl k aktivaci křesťanské aktivity v době, kdy válka znesnadnila snahy o další vývoj misie. Klub založený W. Asboem fungoval až do konce II. světové války.

Misijní škola za dobu své existence výrazně přispěla k dalšímu rozvoji školství jako takového. Vedla k otevření konkurenceschopných vzdělávacích institucí. Byla otevřena jedna vládní škola a několik dalších soukromých škol, vedených většinou muslimy. Křesťané v Lehu byli velmi dobře organizovaní a během mnoha let jejich usilovné práce pomalu přivedli místní rodiče k uvědomění si důležitosti kvalitní výuky jejich dětí.

Začátek války přinesl postupný pokles výukových standardů školy v Lehu. O tomto bude ještě blíže pojednáno v kapitole : Misie po I. světové válce – 1920- 1956.

20. Další oblasti činnosti misionářů

Ačkoliv vzdělávání původního obyvatelstva zůstávalo prioritou práce misionářů, byli aktivní i v mnoha dalších ohledech a realizovali mnoho projektů obecné prospěšnosti. Mnozí z nich uplatnili i své technické vzdělání a zasadili se o výstavbu mostů a silnic. W. A. Heyde nechal vybudovat zásobárny vody na vodu přiváděnou z ledovců, které dodnes slouží.

Také se zasadil o výstavbu terasovitých polí a nechal vysadit ovocné sady. Farmaření a zahradničení byly další oblasti, kde misionáři zavedli mnoho inovací (mj. brambory a jinou zeleninu). V Kyelangu misie založila velkou plochu pro farmářské využití země, povolenou britskou vládou na které exemplárně učili základy kultivace půdy. Tyto aktivity se rozvíjely převážně v Kyelangu, protože v Ladaku bylo cizincům stále znemožňováno vlastnit půdu.

Každý rok přicházelo do Lehu mnoho cestovatelů, ale neexistovalo místo, kde by mohli přenocovat. Misionáři po I. světové válce vystavěli noclehárnu pro poutníky s názvem Gospel Inn.

Již v prvním roce měli 4000 hostů. Na průčelí budovy byly velké hodiny, první takový přístroj v Ladaku k službě celé komunitě. Gospel Inn byl uzavřen na sklonu r. 1949⁵².

21. Lékařská péče

Všichni lidé, kteří se účastnili misie byli povinni absolvovat zdravotnické kurzy a nebo mít plné univerzitní lékařské vzdělání.

Každá misijní stanice měla nemocnici, nebo výdejnu léků. Nemocnice v Lehu byla založena r. 1930 a na svou dobu poskytovala velmi nadstandardní péči. Některé z těchto lékařských jednotek byly pro oblast maximálně důležité, například poliklinika v Lehu nebo nemocnice pro nemocné leprou v Kalatse⁵³. Dělali osvětové kampaně a plošné očkování proti epidemiím černých neštovic a na každý výjezd si byli nuceni brát všechno lékařské vybavení s sebou, protože se na každé jejich zastávce vždy našlo dost lidí, kteří jejich pomoc potřebovali.

22. Výzkum kultury Brogpa

V nejzápadnější části Ladaku žije malý národ Dardů. Oblast se běžně označuje jako Da Hanu. Sami sebe nazývají Brogpa, Brogpové.

Někteří historici považují kmen za zbytky armády Alexandra Makedonského, které údajně ztratily cestu na návratu zpět do Řecka. Zmínku o tomto kmeni obsahuje i klasický indický epos Mahábhárata. Dardové jsou odlišní od dalších obyvatel oblasti jak fyzicky, jazykově tak i kulturně. Jako jediný indoevropský národ zcela přijali buddhismus. Mají tibetská jména, přesto je jejich jazyk indoevropského původu, a proto zcela odlišný od tibetsko-barmské jazykové skupiny. Dardové jsou odlišní od ostatních obyvatel oblasti jak jazykově, kulturně, ale i fyzicky. Asi 2 500 příslušníků kmene Dardů žije dnes ve třech vesnicích - Dhánu, Darčik a Garkun.

⁵² Rafal Beszterda, "Moravians in Ladakh, Lahul and Kinnaur", in *Ethnologia Polona*, Poznan 2002. str.75.

⁵³ Rafal Beszterda, "Moravians in Ladakh, Lahul and Kinnaur", in *Ethnologia Polona*, Poznan 2002. str.73.

Původní záměr byl Dardy evangelizovat a založit v jedné dardské vesnici (označované jako mDa) podružnou misijní stanicí. Iniciátorem této akce byl misionář Chospel, který stačil udělat průběžný výzkum terénu. V jeho snahách měl plnou podporu v A. H. Franckem v Kalatse. v červnu r. 1903 se k nim vydali na cestu. Podcenili ale sílu opozice, která se zatím stačila vytvořit z vlivných členů dardské komunity. Během třiceti let se jim ale nepodařilo dosáhnout žádných viditelných výsledků co do získání nových konvertitů. Jejich výsledky spadají více na pole etnologické, zaznamenali mnoho lidových písní brogpů, studovali jejich skalní nápisy a přeložili prvních pět kapitol evangelia sv. Marka do jazyku brogpa.

23. Misie po I.světové válce – 1920- 1956

Doba I. světové války znamenala pro misii Moravských bratří skutečnou zkoušku. Jak už bylo výše zmíněno, mnoho misionářů bylo internováno. Přestože by ve udržení kontinuity křesťanské komunity mohli pokračovat křesťané z řad domorodých obyvatel, museli se věnovat zcela něčemu jinému. Jelikož byli vzdělaní (nesmíme zapomínat na to, jak důležitou roli hrálo vzdělání pro misionáře), museli pracovat pro britské ozbrojené síly na administrativních pozicích ve vzdálených regionech Severní Indie. Dohled nad misii Moravských bratří převzalo *London mission board*. Nový obrat v životě a upevnění pozice ve společnosti nezávislé křesťanské církve znamenalo duchovní vysvěcení dvou domorodých křesťanů r. 1920. V roce 1925 bylo Moravskými bratry pokřtěných 133 osob v celé Himálajské oblasti. Na celkový počet 31 636 obyvatel to skutečně není mnoho.

Britští misionáři pokračovali ve všech činnostech svých německých kolegů. V r. 1939 Walter Asboe započal další odvážný podnik. Otevřel v Lehu průmyslovou školu, kde učil ruční práce jako tkaní na širokém stavu. Stroj nechal do Lehu sám dopravit, jediný podobný se v té době nacházel v Kalatse. Škola byla po Asboově odjezdu uzavřena, ale mnoho jejich dřívějších studentů se stalo instruktory na současném vládním *Handicrafts Centre*⁵⁴. V důsledku

⁵⁴ John Bray, "Christianity in Ladakh: The Moravian church from 1920-1956". In: Dendaletche, Claude, *Ladakh, Himalaya Occidental, Ethnologie, Ecologie*, Acta Biologica Montana, vol.5 :Pau 1985 str.215.

pomalého úpadku školní výuky při misijních stanicích Moravských bratří byly k roku 1931 funkční už jen dvě školy. Následující školní rok pečovali o 14 dětí křesťanů, 8 buddhistů a 5 muslimů. Výuka zahrnovala čtení a psaní, ale také znalost biblických příběhů, aritmetiky, pletení, šití a zpěv.

Pokračovala také práce na překladu kompletního Starého zákona pod dohledem *The British and Foreign Bible Society*, která byla završena r. 1934. Přesto společnost opozdila jeho vydání až do r. 1948 z toho důvodu, že dřívější verze Nového zákona šly jen velmi málo na odbyt.

Po válce se také stále více upevňovala pozice misie v Lehu a další stanice se postupně uzavíraly. V Poo se ukázalo, že většina domorodých křesťanů se dala na víru jen z ryze materiálních důvodů. Všichni pocházeli z chudší vrstvy obyvatelstva a misie se rozhodla pomoci jim v zajištění slušné existence tím, že jim sehnala zaměstnání a podporovala je i jinak. Poo leží ve vzdálené oblasti Kinnaur a byla značně neproduktivní. Nakonec se rozhodli misii r. 1924 uzavřít, a jak už bylo jednou zmíněno, téměř všichni domorodí křesťané se vrátili zpět k buddhismu.

Misie v Kyelangu byla uzavřena r. 1940. Tři křesťanské rodiny se přestěhovaly do Lehu a hrstka zbývajících se vrátila k buddhismu.

V Ladaku přežily tři kongregace. Z těchto měly ty v Shey a Kalatse pouze tři rodiny. Ladacká kongregace na tom byla nejlépe v tom ohledu, že sídlila v kosmopolitním městě a výskyt nového náboženství tam neznamenal takový problém a takový zásah do uspořádání obce. Od počátku se misionáři snažili vytvořit zcela nezávislou křesťanskou kongregaci.

Události let 1947 a 1948 jen podtrhly nejistotu ve které se obec nacházela a vedly k uzavření školy v Lehu. Po osamostatnění a rozdělení v r. 1947 žádaly Indie a Pákistán stát Jammu a Kašmír, včetně Ladaku. V roce 1949 se situace stabilizovala, ale budoucnost pro cizí misionáře byla stejně nejistá. Bylo jasné, že je třeba připravit ladačany na převzetí plné zodpovědnosti za chod církve. R. 1951 se k misii připojil E. T. Phuntsog, kterému již byla věnována jedna kapitola této práce. Posledními evropskými misionáři byli Pierre a Catherine Vittoz, kteří v r. 1956 opustili Leh, protože už jim nebylo prodlouženo povolení k pobytu. Škola v Lehu byla uzavřena, jelikož se objevil dostatek jiných⁵⁵, státem dotovaných škol,

⁵⁵ Vláda nezávislé Indie se rozhodla postavit v Lehu vysokou školu, která byla otevřena v létě 1953. Rok předtím otevřela kašmírská vláda dívčí školu v Lehu a její vedení bylo svěřeno člence církve Moravských bratří.

keré svými výukovými standardy mnohem předčily původní, misionářské. Přestávka trvala dlouhých dvacet let, přesto je stále církev Moravských bratří v oblasti vzdělávání prospěšná.

24. Ladacká církev dnes

Od této doby je ladacké církev finančně a občas i materiálně podporována zvenčí štědrými dary Moravských bratří z celého světa.

V r. 1963 E. T. Phuntsog otevřel školu pro tibetské uprchlíky v Rájpuru poblíž Dehrádún ve státě Uttarpraděš. Později jí byl dán název *Moravian Institute*. Tato škola pokračuje ve vývoji, ačkoliv se historicky přímo nevztahuje k misii Moravských bratří.

Škola Moravských bratří v Lehu byla znovu otevřena r. 1980 pod vedením Elijah Gergana (vnuka Yoseba Gergana). V prvním roce bylo zapsáno pře sto dětí. V r. 1984 už to bylo 400 dětí obou pohlaví. Její vysoká prestiž a popularita může být bezpochyby spojena se vzrůstajícím společenským uvědoměním toho, že anglické střední vzdělání jim umožní najít práci na prestižním postu. V současnosti je škola vedena místními Moravskými bratry a má roční počet zapsaných 1350 v 31 třídách⁵⁶.

V současnosti tvoří křesťané 0,16 % populace státu Jammu a Kašmír, což znamená asi 150 věřících, kteří navštěvují 3 kostely.

⁵⁶ Rafal Beszterda, "Educational and School founding Activity of the Moravian Missionaries on the indo-tibetan border", In *Ethnologia Polona*, Poznan 2003. str. 145.

25. Závěr

Činnost církve Moravských misionářů přinesla na území Lahulu, Ladaku a Kinnauru trvalé kulturní změny. Ačkoliv nebyla příliš úspěšná co do počtu získaných konvertitů, podařilo se jí změnit pohled lidí ze všech těchto regionů na důležitost vzdělání jejich potomků a jich samých. Misionářská aktivita hrála důležitou roli v uvedení žen do řemesel a měla velký dopad na rozvoj uvědomění si vlastní identity původního obyvatelstva.

Misionáři neuspěli v rozšiřování křesťanských idejí mezi Tibeťany ve všech částech jejich země, ale zato uspěli v uvedení mnoha projektů obecné prospěšnosti. Stavbou komunikací, intenzivní prací na zkvalitnění systému zemědělství, zlepšením poštovních služeb, výstavbou zařízení, které dodnes slouží obyvatelům a lékařskou péčí se jim dařilo, leč pomalu sympatie získávat.

Misionáři trvali na tom, že hlavní překážkou vzestupu křesťanství bylo jejich hlavní konkurenční náboženství – buddhismus – ke kterému byli vysoce kritičtí. Mezi těmito dvěma tábory byla hluboká propast, která mohla být překročena jen s velkými obtížemi. Buddhističtí vůdci byli ale častěji ke křesťanům nepřátelští, zvláště pak k ladackým konvertitům.

Negativní přístup společnosti ke křesťanské nauce a misionářským projektům bylo něco, co neočekávali. Podcenili množství místních okolností, jako sociální resistanci, komplikovanou lingvistickou situaci regionu, a náročné vysokohorské klima, které zapříčinilo mnoho úmrtí mezi misionáři a jejich dětmi.

Posledním, ale zdaleka ne nejmenším přispěním Moravských bratří byla produkce literatury. Nejedná se jen o návrhy a realizaci prvních učebnic a jiných učebních pomůcek, ale předně jde o jejich přispění na poli propagace himálajských kultur a obrovský přínos na poli lingvistického bádání.

Ladacká církev Moravských bratří je stále malá a nedá se říci, že má nějaké šance na výrazné zvýšení počtu následovníků. Současní křesťané jsou potomci prvních křesťanských rodin a sirotků, kteří byli v péči misionářů v diskutovaných oblastech. Církev nekvetla tak, jak její zakladatelé doufali, ale přinejmenším přežila v nepříznivém okolí.

26. Seznam použité literatury

Ingeborg Baldauf, "Quellen zur Geschichte der Brüdermission in West-Himalaya-Gebiet im Archiv der Brüder-Unität in Herrnhut" In *Wissenschaftsgeschichte und Gegenwärtige Forschungen im Nordwest – Indien*, Proceedings of the Third International Ladakh Colloquium, Herrnhut, edited by Peter Neumann and Gudrun Meier, Bautzen: Domowina 1987.

Manfred Taube, "Zu den ältesten Übersetzungen der Herrnhuter Brüder" In *Wissenschaftsgeschichte und Gegenwärtige Forschungen im Nordwest – Indien*, Proceedings of the Third International Ladakh Colloquium, Herrnhut, edited by Peter Neumann and Gudrun Meier, Bautzen: Domowina 1987.

Rohit Vohra, "Moravian Missionaries Among the Buddhist Dards" In *Wissenschaftsgeschichte und Gegenwärtige Forschungen im Nordwest – Indien*, Proceedings of the Third International Ladakh Colloquium, Herrnhut, edited by Peter Neumann and Gudrun Meier, Bautzen: Domowina 1987.

Phuntsong Stobdan, "Ecology of diseases in Ladakh" In *Wissenschaftsgeschichte und Gegenwärtige Forschungen im Nordwest – Indien*, Proceedings of the Third International Ladakh Colloquium, Herrnhut, edited by Peter Neumann and Gudrun Meier, Bautzen: Domowina 1987.

Karl Jetmar, "Das westliche Zentrum der Kesarsage" In *Wissenschaftsgeschichte und Gegenwärtige Forschungen im Nordwest – Indien*, Proceedings of the Third International Ladakh Colloquium, Herrnhut, edited by Peter Neumann and Gudrun Meier, Bautzen: Domowina 1987.

Lexikon východní moudrosti: Buddhismus, hinduismus, taoismus, zen, Olomouc: Votobia a Victoria Publishing 1996.

Rafal Beszterda, "Moravians in Ladakh, Lahul and Kinnaur", In *Ethnologia Polona*, Poznan 2002. str.55-83.

Rafal Beszterda, "Educational and School founding Activity of the Moravian Missionaries on the indo-tibetan border", In *Ethnologia Polona*, Poznan 2003. str.131-148.

G.W. Houston, "Jesus and his missionaries in Tibet", In *The Tibet Journal*, vol.14, 4/1991, str. 8-27.

Cornelius Wessels, *Early Jesuits Travellers in Central Asia 1603-1721*, Delhi : Book Faith India 1998.

Ippolito Desideri, *Cesta do Tibetu*, Praha: Odeon 1976. překlad Josef Hajný, předmluva a poznámky Josef Kolmaš.

Evariste-Régis Huc, *Cesta do Lhasy, kterou se svým druhem P. Josephem Gabetem v letech 1844 až 1846 vykonal a podle vzpomínek vypsál Evariste-Régis Huc někdejší misionář v Číně*, Praha: Mladá fronta 1971.

Josef Kolmaš, "Několik slov na okraj Hucovy cesty do Lhasy" In *Cesta do Lhasy, kterou se svým druhem P. Josephem Gabetem v letech 1844 až 1846 vykonal a podle vzpomínek vypsál Evariste-Régis Huc někdejší misionář v Číně*, Praha: Mladá fronta 1971, str. 10-15.

Charles Bell, *The Religion of Tibet*, Oxford : Oxford University Press 1931.

John Mac Gregor, *Tibet : A Chronicle of Exploration of Tibet. History and Particulars*, Delhi: Cosmo publishing 1987 (1.vydání 1904).

David Woodward, "Examining a significant minority", In *The Tibet Journal*, vol. 8, 1/1983, str. 59-70.

Josef Kolmaš, "Počátky christianizace Tibetu", In *Nový Orient* 48, 1993/5, s.134-138.

Josef Kolmaš, "Heinrich August Jäschke", In *Nový Orient* 38, 1983/7, s. 214-216.

John Bray, "Heinrich August Jäschke: Pioneer Tibetan Scholar", In *The Tibet Journal* vol. 8, 1/1983, s. 50-55.

John Bray, "Language, Tradition and the Tibetan Bible", In *The Tibet Journal*, vol. 14, 4/1991, s. 28-58.

John Bray, Manfred Taube, "August Hermann Francke's Letters from Ladakh 1896-1906: the making of a missionary scholar" In *Studia Tibetica et Mongolica*, Swisstal-Odendorf: Indica et Tibetica 1999.

John Bray. "The Moravian church in Ladakh: The first forty years 1885-1925". In: *Recent Research on Ladakh. History, Culture, Sociology, Ecology*. Proceedings of a Conference held at the Universität Konstanz, München, Köln, London 1981. str. 81-91

John Bray, "Christianity in Ladakh: The Moravian church from 1920-1956". In: Dendaletche, Claude, *Ladakh, Himalaya Occidental, Ethnologie, Ecologie*, Acta Biologica Montana, vol.5 :Pau 1985 str.207-220.

John Bray, "Towards a Tibetan Christianity? The lives of Joseph Gergan and Eliyah Tsetan Phuntsog" In: *Tibetan Studies*, Proceedings of the 6th Seminar of the International Association for Tibetan Studies, Oslo: The institute for Comparative Research in Human Culture 1994.

John Bray, *Draft Catalogue of Tibetan tracts and pamphlets in the Moravian Mission Library Leh, Ladakh* : Brixton, 1989.

Jana Rozehnalová, "Tibetský buddhismus očima křesťanských misionářů", *Nový Orient* 60 2005\1, s.15-19.

Jana Rozehnalová, "Západ a Tibet I.: První misionáři v Tibetu", *Tibetské listy* 22\ 2003, s.17-19.

Khan Sohna a kol., *One hundred years of service to God : 1885-1985*, Leh-Ladakh : Moravian Church, 1985.

Stephen Hishey, *Himalayan Mission: Moravian Church centenary 1885-1895*, Leh, Ladakh, India, Leh-Ladakh: Moravian Church, 1985.

Cipon Wangčhung Dedan Žagabpa, *Dějiny Tibetu*, Nakladatelství Lidové noviny: Praha, 2000.

Hartmut Walravens a kol., *August Hermann Francke und die Westhimalaya-Mission der Herrnhuter Brüdergemeine : eine Bibliographie mit Standortnachweisen der tibetischen Drucke*, Stuttgart : Steiner 1992.

elektronické zdroje :

-webové stránky archívu Moravských bratří:

<http://www.archiv.ebu.de/> - 02.03.2006

-výsledky dotazu „Ladakh“ :

<http://www.reference.com/browse/wiki/Ladakh> - 19.04.2006

-Ochranov a obnovená Jednota bratrská :

<http://www.jednotabratska.cz/oajb.htm> 02.03.2006

-tibetský jazyk wikipedia:

http://en.wikipedia.org/wiki/Tibetan_language 20.04.2006

-tibetsko-anglické slovníky:

<http://www.drikung.de/deutsch/index.htm?texte%2Fwesten%2Fwoerterbuecher.htm>

20.04.2006

-současný počet křesťanů v Ladaku :

<http://www.doorofhope.org.za/projects/hindi.htm> 04.05.2006

-pramen k českému přepisu názvů indických a tibetských států a oblastí:

[http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_indick%C3%BDch_st%C3%A1t%C5%AF_\(v%C3%A0Dcejazy%C4%8Dn%C4%9B\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_indick%C3%BDch_st%C3%A1t%C5%AF_(v%C3%A0Dcejazy%C4%8Dn%C4%9B)) 04.05.2006

27. Resumé

This paper is focused on Moravian missionary activity on the indo-tibetan boarder, which brought lasting cultural changes on the territory of Lahul, Kinnaur and Ladakh. The phenomenon of cultural changes is especially visible in the area of Leh station, which is still in operation today. Some cultural elements introduced by the Moravians have been assimilated by the local cultures.

Missionary education on these territories played an important role in introducing women to handicrafts and had a major impact on the development of local awareness and wider sense of ethnic identity of the indigenous inhabitants. Their organisation of school (especially as for the schools for girls) was a pioneer undertaking and such a new quality on the Indo-Tibetan border.

Although they have never been much successful in the number of converts in these areas (the adult Christian community in Leh never exceed 150 followers) , they succeed in many linguistic researches and researches into local cultures (notably the 'Brogs pa culture). They were the first who translated the Bible into Tibetan and many other local languages.

Moravians propogated some European achievements as the farming skills and rational land cultivation. They introduced vegetable and fruit planting. They involved themselves in many communal utility projects, from widespread medical care to building water-supply systems, roads and bridges.

This paper explores the conflict between tradition and modernity trough the lives of some remarkable Ladakhi Christians and is concerned with the Moravian Brethern´s contribution to the propagation of Himalayan cultures.